

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ

Filozofická fakulta

obor Teorie a dějiny divadla

1. písemná práce pro předmět

**ČESKÁ DRAMATIKA 2. POLOVINY 19.
STOLETÍ V SOUVISLOSTI S VÝVOJEM
NÁRODNÍHO OBROZENÍ**

Bibliografická rešerše

Autor: Pavel Širmer

(2. ročník kombinované formy bakalářského studia)

Listopad 2007

Literaturu související s divadlem v období **Národního** obrození lze rozdělit do několika skupin:

1. Obecná pojednání o české kultuře a historii
2. Literatura o české divadelní historii
3. Teoretická literatura o českém divadle

1. OBECNÁ POJEDNÁNÍ O ČESKÉ KULTUŘE A HISTORII

Jaroslav Marek: Česká moderní kultura

Mladá Fronta, Praha 1998.

Jak je patrné z názvu, kniha se zabývá kulturou. Marek se nejprve pokusí nastolit, co je vlastně moderní. Od 17. století nově nastupovaly různé směry, které se prohlašovaly za moderní. Pevné pojmenování „moderní kultura“ má podle něho až kultura od 19. století. Zároveň podle Marka pro kulturu 19. a 20. století neexistuje souhrnné pojmenování dominujících znaků, jež by vyjádřily jednotu různých projevů a jejich spojení v útvar dobového slohu.

V knize je komplexně rozebráno vše, co s kulturou souvisí, kulturní krajiny, lidí a lidu obecně, přes jazyk, vzdělanost, dějiny, myšlení a mentalitu, školství, úroveň novin, vědu až po konkrétní oblasti kultury složky (architekturu, hudbu, literaturu, poezii, malbu, divadlo). Za velký mezník pokládá Národní divadlo a uvádění současných her.

Marek se zmiňuje se i o uměleckých směrech – novorenesance, secese, nových uměleckých směrech – a o směřování literárního a dramatického díla k epice.

V knize je dále rozebrán odraz 1. světové války v dramatece. Dále se Marek zabývá budováním nového státu po roce 1918, změnami oproti Rakousku-Uhersku či avantgardou ve 20. letech. V té době již přibývá k oblastem kultury také film a fotografie, které samozřejmě Marek neopomíná.

Otto Urban: Česká společnost 1848-1918

Nakladatelství Svoboda, Praha 1982.

Ve 2. polovině 19. století a na počátku 20. století došlo k pronikavé změně dosavadní společnosti nejen v českém, ale i evropském a světovém měřítku. Otto Urban ve své knize usiluje o postihu této epochy, zabývá se nejdůležitějšími aspekty vytváření moderní národní pospolitosti, politickými, kulturními, sociálními i ekonomickými otázkami. Z knihy je patrná vynikající autorova znalost literatury a pramenů, které jsou zde také uvedeny.

V knize začínající rokem 1848 postupně rozebírá rozklad staré společnosti, neoabsolutismus, pseudokonstitucionalismus, dualismus, zkoumá společenské změny a novou společnost. Poslední kapitola je věnována světové válce, kniha končí vznikem samostatného Československa.

Vladimír Macura: Znamení zrodu

Československý spisovatel, Praha 1983.

Kniha nabízí nové pohledy na českou obrozeneckou kulturu a její ideologii, jak se vyhranily v 1., 2. a 3. desetiletí 19. století. Metodologicky podnětná práce se snaží uchopit obrozeneckou kulturu jako celek, řídící se svými vnitřními zákonitostmi, zároveň však usiluje určit ji v její typovosti a srovnatelnosti s analogickými formacemi u některých jiných národů.¹

Svůj výklad opírá Macura o nastudované materiály. Zabývá se poměry, osobnostmi, konkrétním formováním českého jazyka a národa, vlastenectvím, emancipací, překladovostí, synkretismem, langocentrismem.

2. LITERATURA O ČESKÉ DIVADELNÍ HISTORII

František Černý: Kalendárium dějin českého divadla

Svaz českých dramatických umělců a Český literární fond v Praze, Praha 1989.

Knihu lze stručně charakterizovat jako chronologicky řazené významné události v českém divadle. Jsou popsány velmi stručně, vedle datumu či letopočtu nalezneme pouze krátkou zmínku. Kromě toho se však v knize objevují také významné historické a kulturní události, které mohly mít na divadlo dopad.

Dílo tak může být rámcovým přehledem a odrazovým můstkem, zároveň může usnadnit orientaci v dějinách divadla a pomoci uvědomit si souvislosti. Najdeme zde například zmínky o inscenacích, o vzniku a zániku divadel, o uvádění konkrétních her a překladů, o časopisech, které vycházely či přestaly vycházet. Dále zajímavé statistické údaje či zmínky o tendencích v dramatu.

První stručné zmínky jsou v knize datovány od 700-400 př. n. l. až po 8. století n.l. Více událostí se v knize začíná rozebírat od 12. století, od 16. století pak je kalendárium již rozsáhlejší a detailnější. Kniha končí rokem 1987.

František Černý & kol.: Dějiny českého divadla II. – Národní obrození

Československá akademie věd (Academia), Praha 1996.

II. díl „akademických dějin“ je o divadle v českých zemích v době rozkladu feudálního společenského řádu a přechodu ke kapitalismu. Kniha je rozdělena do 3 kapitol:

1. Počátky českého měšťanského divadla (1785-1812) – kapitola se zabývá rozvojem českého divadla v období osvícenských reforem, úpadkem českého divadla v období feudální reakce po francouzské revoluci a za napoleonských válek.
2. České divadlo na sklonku napoleonských válek a za utužení feudální reakce (1812-1834) – v kapitole je rozebrán repertoár českého divadla v Praze a

¹ Použito citace z úvodu výše uvedeného vydání knihy.

v Brně a stav tehdejšího obecnstva, dramatu, činoherního herectví, opery, baletu, jevištního prostoru a dekorace, divadelní teorie a kritiky, ochotnického divadla či obrozeneckých loutkářů.

3. České divadlo v předvečer buržoazně demokratické revoluce a za revoluce (1834-1848) – kapitola se zabývá dobou, kdy se divadlo začalo pozvolna vnímat jako národní instituce a kdy byl prosazován nový divadelní program v repertoáru českého souboru Stavovského divadla v Praze; zmiňuje české divadelní inscenace ve Stavovském divadle, fakta o českém divadle v Kajetánském domě na Malé Straně, česká divadelní představení v profesionálních divadlech v Brně a v Olomouci a u německých kočujících společností, také se věnuje rozmachu ochotnického divadla nebo českému divadlu za buržoazně-demokratické revoluce.

František Černý, Ljubo Klusová & kol.: Dějiny českého divadla III. – 1848-1918

Československá akademie věd (Academia), Praha 1977.

Třetí díl „akademických dějin“ je o činoherním divadle od buržoazně-demokratické revoluce v roce 1848 až do vzniku samostatného československého státu v roce 1918.

Dílo je rozděleno do 11 kapitol věnujících se romantickému divadlu za revoluce, pozdnímu romantismu na profesionálním divadle, ochotnickému divadlu, českému divadlu v zahraničí, protirromantické reakci českého divadla, později pak divadlu (profesionálnímu, ochotnickému) na sklonku rakousko-uherské monarchie. Rozebráno je zde i specifické divadlo (pro děti a mládež, šantány, kabarety, loutkové divadlo) od 80. let 19. století až do roku 1918.

Dr. Jan Máchal: Dějiny českého dramatu

Nakladatelství F. Topič, Praha 1917.

Kniha pojednává o historii české dramatické literatury od jejích počátků, které autor vidí ve středověkém dramatu (především v náboženských obřadech katolické církve).

Dílo rozebírá dějiny dramatu od staročeských skladeb liturgického původu, přes drama za renesance a reformace (školské divadlo v Čechách, české skladby dramatické, jesuitské divadlo), kočující herecké společnosti v Čechách, české hry prostonárodní až po první kroky novočeského divadla v 18. a 19. století.

Dále se Máchal zabývá významnými osobnostmi (Klicperou, Tylem, Kolářem a jejich vrstevníky), českým dramatem v Prozatímním divadle na konci 19. století, prvními léty v Národním divadle (prvními českými dramaty zde uvedenými a spisovateli, jejichž díla se zde hrála). A konečně se komplexně zabývá českým dramatem až do konce 19. století, novými směry v dramatické literatuře a hlavními dramatickými spisovateli (Ladislav Stroupežnický, František Adolf Šubert, Vilém Mrštík, František Ruth, Alois Jirásek, Jaroslav Hilbert). Kniha končí stavem českého dramatu na začátku 20. století.

Nelze opomenout ani řadu užitečných odkazů na literaturu (teoretické spisy, vydávaná dramata apod.).

PhDr. Vladimír Procházka & kol: Národní divadlo a jeho předchůdci (slovník umělců divadel Vlasteneckého, Stavovského, Prozatímního a Národního)

Academia, Praha 1988

Knihu lze charakterizovat jako abecední přehled umělců souvisejících s Národním divadlem od jeho počátků až po konec 80. let 20. století. Nalezneme zde profesní i základní osobní údaje o hercích, zpěvácích, tanečnicích, režisérech, choreografech, dirigentech, výtvarnících, ale i o ředitelích a uměleckých šéfech, někdy i o inspicientech.

Za zmínku stojí i dva starší svazky o divadelní historii, které jsou sice dnes jako studijní materiál dějin již překonány, ale určitě si zaslouží pozornost.

Jan Hýbl: Historie českého divadla od počátku až na nynější časy

Jindřich Bačkovský, Praha 1921.

Knihu českého prozaika, básníka, překladatele a redaktora Jana Hýbla (1786-1834) byla napsána v roce 1816 a je stručným pojednáním o minulosti českého divadla. Hýbl v podstatě začíná podrobněji rozebírat situaci v českém divadle až od roku 1690, intenzivněji se začíná věnovat až 18. století (Stavovskému divadlu, Divadlu v Kotcích), konkrétním osobnostem a českým hrám, vlivu různých událostí na české divadlo. Kniha je velmi stručná, trochu zastaralá, na druhou stranu však jistě posloužila našim divadelním historikům, neboť zachycuje poměry a problémy v české společnosti a českém divadle konce 18. a počátku 19. století.

Z pozůstalých spisů J. J. Stankovského: Kronika divadla v Čechách

J. Otto, Praha 1882.

Knihu je pohledem do české divadelní historie od počátků až do otevření Národního divadla v roce 1881. Stankovský začíná divadelní historii zmiňovat podrobněji až od 16. století, předchozí souvislosti s divadlem spíše jen okrajově zmiňuje. První z osmi kapitol končí Bitvou na Bílé hoře. Pobělohorská doba a následné významné události jsou pak rozebírány podrobněji. V knize se mluví o událostech i osobnostech (dramaticích, hercích, ředitelích divadel). Divadelní historii, kterou se kniha zabývá, najdeme jistě zpracovanou „pokrokověji“ a pro dnešního čtenáře srozumitelněji, nicméně jde o svazek cenný, ze kterého jistě současní divadelní badatelé vychází. Kniha může být i zajímavou dokumentací o stavu divadelní vědy na konci 19. století.

3. TEORETICKÁ LITERATURA O ČESKÉM DIVADLE

F. X. Šalda: O věcech divadelních

Melantrich, Praha 1987.

Kniha je vůbec prvním výběrem divadelně-kritických statí (od 1893 do 1936) F. X. Šaldy (1867 – 1937), významné osobnosti české literární kritiky. Statě do knihy uspořádal prof. dr. Jiří Hájek, DrSc. Šaldovy divadelní statí, rozptýlené v monumentálním a mnohosvazkovém vydání jeho kritických projevů a v jednotlivých ročnících Šaldova zápisníku byly do té doby kulturní veřejnosti těžko dostupné.

V knize najdeme chronologicky uspořádané statí o hrách či inscenacích, které se uváděly v Národním divadle. U klasických dramát se Šalda zamýšlí nad jejich přínosem pro současného diváka a nad tím, zda má či nemá smysl uvádět i díla již zastaralá. Nové texty pak Šalda rozebírá podrobněji. Kniha dále obsahuje i recenze na konkrétní tituly, rozebírá překlady, herecké výkony. Otištěny jsou zde také rozličné statí o konkrétních osobnostech, divadlech a také různá zamýšlení a výhledy do budoucna.

Jindřich Vodák: Kapitoly o dramatech

Melantrich, Praha 1947.

Jindřich Vodák (1867-1940), vrstevník F. X. Šaldy, vydával denní referáty do novin. Kniha je jakýmsi „vstupem“ do Vodákova rozlehlého divadelně-kritického díla. Je tvořena souborem zásadních statí, jež otiskoval v letech 1918 a 1919 v České stráž. Vodák ve statích podal ve zhuštěné zkratce své pojetí estetiky dramatu a nastínil základy pražské dramaturgie. Rozebral pojem dramatu a celou jeho skladbu, všiml si hercovy podstatné účasti v divadelním projevu, vrátil se ke svým kapitolám o dramatu novými doklady, u nichž prohluboval a ujasňoval své základní názory.²

Kromě vzájemných vztahů dramatu, rolí v něm, „očisty“ v dramatu a herce se zabýval napětím v dramatu, povahami osob v dramatu, senzačností v dramatu. Dále pojednal o ústupu tragédie, o historickém dramatu, vyjádření pravdy v tomto žánru i o úpadku tohoto žánru.

Teoretické statí mají obecnější ráz. V závěru knihy jsou uvedeny, tzv. „doklady“, které se spíše vztahují ke konkrétním premiérám a novým dramatickým dílům.

František Götz a Frank Tetauer: České umění dramatické – činohra

Nakladatelství Šolc a Šimáček, Praha 1941

² Použito informací z přebalu knihy k výše uvedenému vydání.

Knihu sestavili František Götze (1894-1974), dramaturg Národního divadla v Praze a Frank Tetauer (1903-1954) dramaturg z Městského divadla na Královských Vinohradech.

Tato část se zabývá činohrou. Je v ní podrobně pojednáno o autorech, jejich významu. U jednotlivých autorů jsou detailně teoreticky rozebrána jednotlivá díla, nechybí ani jejich podrobný obsah.

Příklady autorů – Prokop Šedivý, Jan Nepomuk Štěpánek, Václav Kliment Klicpera, Vítězslav Hálek, Karel Sabina, Jaroslav Vrchlický, Julius Zeyer, Josef Štolba, František Ferdinand Šamberk, Ladislav Stroupežnický, Vilém Mrštík, F. X. Svoboda, Alois Jirásek, Gabriela Preissová, Viktor Dyk, Jaroslav Kvapil, Fráňa Šrámek, F. X. Šalda, Jiří Mahen, Vladimír Neff a mnozí další. Také se autoři věnují „píšícím hercům“, například dílu Zdeňka Štěpánka a Olgy Scheinpflugové. Nechybí ani malé rozhovory.

Staročeské divadelní hry (k tisku upravil Josef Jireček)

Praha 1878

Knihla obsahuje následující texty her: *Ruth* (komedie biblická od J. T. Mošovského), *Žebrákův s kupcem hádání* (překlad hry), studentskou komedii *Sedlský masopust* a také staročeskou divadelní frašku *Polapená nevěra*. Tato díla hrají důležitou roli v dějinách českého divadla a je vhodné se s nimi seznámit.